100

KAMIL KROFTA

11. BŘEZEN 8. DUBEN 1848

B. KOČÍ * NAŠE VZPOMÍNKY * SVAZ V.

NAŠE VZPOMÍNKY V.
Sbírka příležitostných publikací. Řídí C. Merhout.

11. BŘEZEN—8. DUBEN 1848.

NAPSAL

KAMIL KROFTA.

„Uměleckých Snah" svazek 199.
Vede a vydává nakladatel B. Kočí v Praze, Masarykovo nábř. 14.
1919.

KNIHTISKARNA JOS. B. ZAPOTOCNÝ, ROKYCANY. — 91560

Hledáme-li co možná určitý mezník, od něhož bychom mohli začínati dějiny našeho novodobého života politického, moderní české politiky, poznáme, že nejlépe, ba snad jedině hodí se k tomu den, jehož sedmdesátého výročí jsme okázale vzpomínali v posledním roce své poroby, abychom dali na jevo, že se nepřestáváme hlásiti k svému vzdoru a k svým nadějím, 11. březen 1848.*) Toho dne obrozený národ český poprvé vstoupil na kolbiště politické, vyhlásiv na památné schůzi v lázních svatováclavských veřejně svůj první novodobý program politický, program, jehož jádro teprve po sedmdesátiletém bloudění a zápolení stalo se skutkem.

Abychom pochopili veliký dějinný význam této události, uvědomili si plně, co v ní bylo nového a převratného, je třeba oživiti si představu tehdejších veřejných poměrů v zemích českých. Nelze říci, že v Čechách před 11. březnem nebylo vůbec politického života, nebylo vážných politických snah i veřej-

*) 17. března 1918 měl jsem na Žofíně veřejnou přednášku o významu 11. března 1848. Jejím otiskem, na konci poněkud rozšířeným, ale jinak téměř nezměněným, je tento spisek.

ných zápasů o jejich uskutečnění. Naopak to vše tu bylo v míře poměrně dosti značné, ale jádro národa, vědomé své zvláštní národní podstaty a chtějící žíti svým vlastním životem, nemělo v tom účasti. Pouze stavové zemští, preláti a šlechta, s bezvýznamným a bezmocným přívěškem několika zástupců městských, jejichž společný hlas neměl větší váhy než hlas kteréhokoli člena tří stavů vyšších, byli dotud účastni politického života, pouze oni mohli mluviti jménem země, užívati skrovného zbytku jejích starých práv, a také ovšem domáhati se vrácení těch, jež jí byla neprávem odňata. Ani politický význam stavů poslední desítiletí před r. 1848 nebyl však veliký. Od převratu bělohorského moc jejich stále klesala, jejich někdy tak veliká práva vždy více byla okleštována vítězným absolutismem. Když nakonec i samo jejich základní právo povolovati panovníkovi berně stalo se prázdnou formou, působnost jejich týkala se již jen drobných otázek zemského hospodářství.

Avšak dlužno přiznati, že stavové čeští nesnášeli zcela bez odporu svou politickou malomoc. Již na konci stol. XVIII., po smrti cís. Josefa II., který starým jejich svobodám zasadil nejtěžší rány, vzchopili se k významné akci na obranu těchto svobod. Žádali naléhavě, aby obnovena byla stará ústava stavovská, aby jim znova přiznána byla práva, která jim po svém vítězství na Bílé Hoře ponechal sám přísně trestající Ferdinand II., ba aby zrušeno bylo omezení jejich práv, kterým tehdy od něho byli potrestáni, a zejména aby obnoveno bylo zákonodárné právo sněmu království Českého. Protesty a žádosti, jež stavové čeští přednášeli jako plnoprávní zástup-

cové toho království, nazývajíce sami sebe národním zastupitelstvem, neměly téměř účinku. Ba v potomních letech úpadek moci stavovské ještě se stupňoval. Teprve nedlouho před r. 1848 jako by nový život byl vjel do odumírajícího tělesa stavovského. V zřejmé souvislosti s obecným politickým prouděním tehdejší doby a s podobným postupem stavů zemských v jiných zemích habsburské monarchie stavové čeští od r. 1842 pokoušejí se zjednati novou platnost svým starým právům, domáhajíce se zvláště důrazně účasti v zákonodárství. A při tom výslovně a zřetelně hlásají, že v zápase tom nejde o obranu stavů obdařených výsadami, nýbrž o to, aby se zabezpečilo jediné ústavní zastupitelstvo země, že privilegia a svobody stavů nenáležejí toliko několika osobám k soukromému užívání nebo zisku, nýbrž že se jimi upravuje státní právo království jakožto celku.

Nelze upříti, že toto stanovisko stavů zemských s hlediska právního bylo úplně správné. Oni zajisté byli jediným ústavním zastupitelstvem země, oni měli právo i povinnost hájiti jejích svobod a práv, a — jak viděti — také si toho byli vědomi. Ale přece je jisto, že toto formální právo nesrovnávalo se již se skutečným stavem věcí, zvláště pak se změněným duchem doby. Jestliže již na počátku XVIII. stol. ozval se hlas doporučující, aby na sněmu českém vedle šlechty a vysokého duchovenstva dostalo se náležitého zastoupení také měšťanstvu ano i lidu selskému, byl to jen hlas volajícího na poušti. Ale o sto let později vědomí, že je třeba rozšířiti práva stavů zemských i na třídy společenské dotud politicky bezprávné, zvláště ovšem na měšťanstvo, ujímalo se

i mezi stavy samými. A není téměř pochyby, že vzrůstající opposice stavovská na sněmu českém, hledajíc opory v širších vrstvách lidu, byla by časem nutně vedla k rozšíření práv stavovských na vrstvy dotud nestavovské, že by se po čase na sněmu čečeském byli objevili hojnějším počtem zástupcové měšťanstva a snad i lidu selského s novými myšlenkami a požadavky, s lepším porozuměním pro nejživotnější potřeby země a jejího obyvatelstva, a lépe způsobilí vyjadřovati smýšlení a cítění politické i národní.

Dříve však než k tomu mohlo dojíti, ony třídy dotud politicky bezprávné, poddávajíce se bouřnému přívalu, který se rozpoutal v celé Evropě po úspěšné revoluci pařížské v únoru 1848, samy ujaly se práva, vykonávaného dotud pouze stavy, práva mluviti jménem země a jejího obyvatelstva. A to právě stalo se 11. března 1848. Tento odvážný a převratný čin předcházely ovšem rozličné předzvěsti a přípravy. Všechna úzkostlivá péče tehdejší rakouské vlády o duševní klid lidu nemohla zabrániti, aby probudilejší jednotlivci nepřemýšleli o věcech veřejných a svých myšlenek časem také neprojevovali. Pověstná censura metternichovská nedopouštěla ovšem činiti to veřejně. Jaké bylo tehdy smýšlení našich lidí o palčivých otázkách veřejného života — vyjímaje otázku jazykovou — dovídáme se skoro jen z nahodilých a opatrných zmínek v soukromých korespondencích a zápiskách. Vyslovovati se o tom veřejně ať tiskem nebo řečí na schůzích bylo naprosto nemožno, poněvadž nebylo svobodného tisku, nebylo svobody shromažďovací. Teprve poslední leta před r. 1848 nastává v tom poněkud změna. Počínají se objevovati také

u nás spisky a spisy politického obsahu, politické brožury, vydávané většinou anonymně a za hranicemi, z nichž některé prozrazují zřejmě českou národnost svých pisatelů; dějí se pokusy o tajná sdružení za účely politickými a tvoří se soukromé společnosti, zabývající se též úvahami o věcech politických. Z těchto společností dvě nabyly vynikajícího významu pro počátek hnutí r. 1848 a zvláště pro schůzi svatováclavskou. V hostinci uvědomělého českého vlastence Petra Fastra »U zlaté husy« na Koňském trhu scházelo se několik vážných měšťanů pražských, zajímajících se o věci veřejné. Z nich zvláště mladý advokát Dr. Frant. Brauner vynikal nevšedním smyslem politickým a důkladnou znalostí veřejných otázek, kterou osvědčil z části již před březnem r. 1848 svými spisy o otázce selské. Jiná společnost značně odlišného rázu konávala od r. 1847 schůzky »U zlaté váhy« na Zeleném trhu pod podloubím. Bylo to několik studentů a mladých literátů, Čechů i Němců, jež spojovalo radikální smýšlení politické. Její směr naznačuje sám název, jejž si tato společnost dala. Nazývala se »Repeal«, což bylo jméno národní oposice irské, usilující o rozluku Irska s Anglií. Vznik podobné strany české, českého repealu, prorokoval již r. 1844 neznámý český původce zajímavé politické brožury, mluvě o živém příkladu, který Čechům toužícím po svobodě dávají Irové se svým velikým vůdcem O'Connelem. Ale teprve články mladého Karla Havlíčka, uveřejňované v jediných českých novinách, jež vycházely před r. 1848, totiž v Pražských Novinách, kde s buditelskou tendencí líčen boj Irů za samostatnost jejich vlasti, daly asi popud společnosti scházející se »U zlaté váhy«, aby

se přezvala Repealem. A v této společnosti zrodila se za mocného dojmu prvních zpráv o revoluci v Paříži a o bouřích, které po jejím vzoru propukaly v rozličných městech německých a italských, myšlenka svolati veřejnou schůzi pražského občanstva, z níž by vyšla adresa k císaři, vyslovující přání celé země.

Dne 8. března objevilo se na pražských rozích nalepeno české i německé provolání k občanům hlavního města. »Události pařížské,« volalo se tu, »probudily ze spánku celou Evropu. Německo chystá se k boji a ozbrojuje své měšťany. Na Vás, občany hlavního města, hledí celá země. Vy musíte vystoupiti ze své pasivnosti a ono právo, jež Vám přináleží, vysloviti. Musíte činem účastniti se záležitostí státních. Musíte takového postavení nabýti, abyste jmění své mohli proti každému útoku ochrániti a především o to všemožně se přičiniti, abyste svobodným a důstojným přetřásáním svých potřeb a záležitostí účastenství národa vzbudili, tak aby národní uvědomění stalo se jměním všech vrstev obyvatelstva, čímž teprve veškeren národ se povznese k inteligenci, k mravnosti a patriotismu, aby hoden důvěry vládní mohl jí býti podporou.« Provolání vytýká pak hlavní otázky, o nichž bude třeba jednati, a končí se výzvou: »Rozvažte, prozkoumejte vše, občané hlavního města, a shromážděte se dne 11. března o šesti hodinách večer v svatováclavských Lázních k všeobecné poradě. Tento skutek, občané, jest zákonitý, protože nutný.«

Smělý názor, stručně a rázně vyjádřený touto poslední větou, nemohl ovšem dojíti souhlasu tehdejších úředních strážců veřejného pořádku a bezpeč-

nosti. Provolání, sotva se objevilo na rozích, bylo z rozkazu policie strháno, druhého dne bylo sice znova nalepeno, ale zase strháno. Avšak nic to nepomohlo. Vedle vyhlášek byly rozesílány i nepodepsané dopisy podobného obsahu poštou nebo po zvláštních poslech a i jinak šířila se zvěst o chystané schůzi po všem městě. Marně cís. kr. okresní hejtmanství návěštími vyvěšenými 9. března vystříhalo »všecky vzdělané třídy obyvatelův tohoto hlavního města« od »jednotlivců«, kteří »hledí vývěškami na zdích a psaními pokojné a pořádné obyvatele popuditi a k srocení vyzvati.« Marně dokazovalo jim, že tito jednotlivci, obracejíce se zvláště k Čechům, zapomínají při tom, »že právě Češi svou vlast nejvíce milují, a v lásce této a náchylnosti nejméně nakloněni jsou veřejný pokoj rušiti, kteréžto rušení, jenž bez toho jen rychle přecházející býti může, až potud zcela neporušenému obchodu, jakož i práci a přičinlivosti přece ke škodě a ouhoně býti, tudíž právě na pracovní třídu povážlivě oučinkovati by muselo.« Marně hrozilo, že »budou zároveň proti všem bez toho přísně zakázaným spiknutím zákonní přípravy opatřeny.« Ani pochůzky vojenských hlídek s nasazenými bodáky, konané městem den před schůzí na odstrašenou obyvatelstva, nic nebyly platny. Svolavatelé schůze pokračovali v přípravách, radíce se o programu a shánějíce řečníky. Napětí ještě vzrostlo, když na zprávu, že vojsko i policie chystají se schůzi zmařiti, odpověděno vydáním hesla, aby lid přišel do svatováclavských lázní se zbraní, a někde již k tomu opravdu činěny přípravy.

Hrozící odtud nebezpečenství krvavé srážky lidu s policií a vojskem odvrátila však ještě včas roz-

vaha některých vůdců hnutí, zejména třiatřicetiletého úředníka král. komorní prokuratury (či appellačního soudu) Aloisa Prav. Trojana, který se uvolil převzíti hlavní a nejnebezpečnější úkol na chystané schůzi, totiž čtení a odůvodnění předem ujednané petice, jen s tou podmínkou, bude-li odvoláno heslo, že lid má přijíti se zbraní. Přijavše tuto podmínku, pořadatelé schůze postarali se ještě, aby sama vláda nedala příležitosti k bouřím, nýbrž chovala se co možná trpně.

Tak se stalo, že první revoluční shromáždění pražské minulo klidně. V sobotu dne 11. března o šesté hodině byly před starodávnými a dnes již zaniklými lázněmi svatováclavskými (pod kostelem sv. Václava a někdejší trestnicí svatováclavskou) shromážděny zástupy lidu, měšťané, dělníci i studenti, Čechové i Němci, netrpělivě očekávajíce začátek schůze. Ale teprve o sedmé hodině, když se dostavili pořadatelé s Fastrem a Trojanem v čele, byl lid vpuštěn do sálu. Když Faster za nadšeného souhlasu shromážděných oznámil vlastní účel schůze, předčítal, vysvětloval a odůvodňoval Trojan česky i německy jednotlivé články navržené petice. Nebyly přijaty šmahem a bez námitek; o některých se živě rokovalo a na konec v návrhu petice leccos změněno, leccos doplněno. Konečná úprava přijatých zásad ve formu petice, která by se mohla dvoru předložiti, svěřena dvacetičlennému výboru zvolenému shromážděním, který potom nazýval se výborem svatováclavským. O půl desáté skončilo se jednání a účastníci schůze klidně se rozešli.

Požadavky, o nichž se usnesla zásadně schůze svatováclavská, týkaly se, jak uvidíme, celé země,

ano všech zemí koruny České, a měly také jménem celé země, všeho jejího obyvatelstva, býti dvoru předloženy. Jak pořadatelé a účastníci schůze, tak výbor z ní vyšlý byli si dobře vědomi, že pouhé, třeba sebe četnější shromáždění pražského lidu nemůže si osobovati právo k takovému jednání.

Proto také snažili se napraviti tento nedostatek. Cesta k tomu nabízela se jim tím, že někteří členové stavů zemských projevovali ochotu ujmouti se požadavků schůze svatováclavské, budou-li podány sněmu stavovskému, jehož svolání připravovalo se na konec března. Myšlenka ta došla souhlasu historika Františka Palackého. Dostaviv se do schůze svatováclavského výboru, jehož členem nebyl, přimlouval se, aby petice byla panovníkovi podána po stavích jakožto ústavních zástupcích země, takže by se zachovala právní souvislost s platnými řády ústavními. Avšak výbor, nedůvěřuje stavům, jejichž většina ostatně neměla asi odvahy k takové akci, zamítl tento návrh a rozhodl, že se petice má podati přímo. Za to však došlo k dohodě s purkmistrem pražským Müllerem a s výborem od něho sestaveným k vypracování samostatné petice pražského měšťanstva. Jsa postrašen zprávami o bouřích, jež zatím vypukly ve Vídni, purkmistr se odhodlal přidati se prostě k petici vypracované výborem svatováclavským, čímž umožněno bylo splynutí obou výborů ve sbor jediný. Ačkoli přistoupením zákonných zástupců měšťanstva k této petici dostalo se jí mocné posily právní i mravní, ani to nezdálo se dostatečno. Proto petice vyložena na několika místech k veřejnému nahlédnutí a všechno obyvatelstvo pražské zvláštními vyhláškami českými i německými vy-

zváno, aby ji podpisovalo. Účinek toho vyzvání byl zvyšován zprávami o vítězství lidové revoluce ve Vídni. Vyložená petice podpisována hromadně a sami úředníci zemského gubernia nezdráhali se ji podepsati. A brzy docházely projevy souhlasu s peticí i z jiných měst, zejména z Plzně, Kutné Hory, Slaného, Nymburka, Litoměřic, Lovosic a Písku. Tak petice ujednaná na schůzi svatováclavské, došedši souhlasu většiny politicky uvědomělého občanstva v Čechách, mohla přes svůj neústavní původ býti uznána za projev celého království. A je svrchovaně významné, že ani zástupcové německé národnosti v Čechách neváhali připojiti se k programu, který byl plodem českého cítění, výrazem české národní vůle, podávajíce tak bezděky pádný důkaz, že ani staletý útisk politický i jazykový nedovedl připraviti český národ o jeho duchovní prvenství v této zemi.

Než jest již čas, abychom přihlédli také k obsahu programových požadavků českých, o nichž se jednalo na schůzi svatováclavské. Víme dnes, kdo byl jejich vlastním původcem. Nebyli to ti, jimž náležela hlavní zásluha o svolání schůze svatováclavské, nýbrž jmenovaný již Dr. Frant. Brauner.

Ve svém provolání z 8. března »Repeal« vytýkal jen zcela povšechně čtyři požadavky, o jichž splnění mělo se usilovati, totiž: 1. řádné, poměrům zemským přizpůsobené zřízení obecní; 2. svolání stavů ve spojení s poslanci všech královských měst a zastupitelstvem rolnictva; 3. ozbrojení celého národa; 4. zrušení censury, kteráž jako můra svobodný vývin národa dusí a umořuje. Ale na schůzi nestaly se základem jednání tyto požadavky, které byly jen

ohlasem myšlenek, jež tehdy proudily celou Evropou, a neobsahovaly v sobě nic původního, ke zvláštním poměrům českým přihlížejícího, nýbrž podrobný program vypracovaný Braunerem. V tomto programu ze čtyř požadavků vytčených v provolání »Repealu« docela chybí třetí, žádající ozbrojení celého národa, leda že bychom jeho náhradu spatřovali v další žádosti za zřizování obecních gard. Ostatní tři jsou tu obsaženy v určitější formulaci. Požadavek »řádného, poměrům zemským přizpůsobeného zřízení obecního« vyjádřen tu tak, že se žádalo (čl. 7.), »aby zavedeny byly městské a vesnické obce, a ty aby spravovány byly od svobodně volených municipálních a komunálních úřadů, a aby zřízeny byly komunální (obecní) gardy.« Celkem souhlasně s druhým článkem provolání žádalo se (čl. 3.), aby »stavovské zřízení království doplněno bylo svobodně volenými poslanci všech měst a okresů venkovských.« Místo »zrušení censury«, požadovaného ve 4. článku provolání, domáhal se program Braunerův (čl. 9.) »svobody tisku s represivními zákony proti nadužívání.« Mimo to však tento program obsahoval ještě řadu velmi důležitých článků dalších. Některé z nich vyjadřovaly pouze všeobecná základní práva občanská, jež od dob veliké revoluce francouzské byla ideálem všech lidí toužících po svobodě a pokroku. Tak žádal jeden z nich (čl. 11.) »svobodné právo shromažďovat se a zadávat přípisy, svatost tajemství dopisů, pojištění osoby proti zatknutím bez předešlého soudního uznání aneb dostížení zločinu«, jiný pak (čl. 12.) »ouplnou svobodu všech náboženských vyznání.«

Některé články Braunerovy však se obracejí pří-

mo proti určitým závadám tehdejšího veřejného zřízení v našich zemích a vyznačují se společnou základní tendencí sociální. Zdánlivě bezbarvý článek 10., »aby taxovní a kolkovní zákony byly opraveny a potravní daň zrušena«, nabývá pro nás hlubšího smyslu dodatečným odůvodněním Braunerovým. Odtud se dovídáme, že chtěl, aby odstraněny byly ty nedostatky dosavadních taxovních a kolkovních zákonů, pro které »větší břemeno zasahuje nejhlavněji řemeslníka, sedláka a vůbec chudé« a »sprostý člověk ze strachu, aby do pokuty neupadl, často mnohem větší outraty si dělá, než to kolkovní patent vlastně vyžaduje.« A dovídáme se také, že zrušení potravní daně domáhal se Brauner hlavně z toho důvodu, že daň ta »nejspíše jen na třídu chudšího a méně možného lidu padá.« Podobně pravý smysl článku 5., žádajícího »uspořádání soudnictví vyzdvižením privilegovaných soudů, zavedením neodvislých ouřadů a veřejným oustním jednáním« plně pochopíme teprve, víme-li, že Brauner měl na mysli hlavně zrušení soudnictví patrimoniálního, t. j. vymanění lidu poddaného ze soudní pravomoci vrchností a úřadů vrchnostenských. Vidíme pak též, že článek ten těsně souvisí s jiným známým a významným požadavkem programu Braunerova (čl. 6.) hlásajícím »všeobecné vykoupení z roboty a jiných urbárních povinností, vyzdvižení (t. j. zrušení) poddanosti, stejné postavení gruntovní majetnosti z ohledu práv i břemen« (t. j. stejnoměrné rozvržení práv a břemen na pozemkový majetek), a zároveň »bezvýminečnou zavázanost k stavu vojenskému losováním a co možná nic delší než 4letou službou« (t. j. odstranění všelikých osvobození od služby vojenské

a vůbec dosavadního způsobu odvádění, za něhož všechna tíže povinnosti vojenské doléhala na stav řemeslnický a rolnický, a snížení osmileté povinné služby vojenské na polovinu). Povznesení a prospěch nižších tříd národa, zejména stavu řemeslnického a rolnického, jest, jak viděti, společným cílem této skupiny článků Braunerových, který jim také dodává osobitého zabarvení.

Přímo z českých poměrů vyrostly tři zbývající články programu Braunerova. Článek (4.) žádající, »aby byla ouplná rovnost české národnosti s německou ve všech českých zemích, školách i ouřadech,« vyslovuje pouze to, oč usiloval národ český od svého probuzení ze spánku pobělohorského. V Braunerově obšírném vysvětlení tohoto článku vytýká se úvodem důrazně, že česká řeč zbavena byla rovného práva s němčinou způsobem nezákonným, porušením platného dosud Obnoveného zřízení zemského z r. 1627, a dále se naznačuje, jak si Brauner představoval uskutečnění rovného práva obou národností. Krátce možno říci, že se to podle něho mělo státi skoro naprostou dvojjazyčností škol (mimo nejnižší), úřadův i úředníků, tedy způsobem tehdejší době zajisté zcela přiměřeným a celkem asi tenkráte našimi lidmi obecně schvalovaným.

Kdežto článek domáhající se pro českou národnost dokonale rovného práva s národností německou, jeví se jen přirozeným závěrem dosavadního úsilí českých vlastenců, překvapují svou smělostí dva poslední, v programu Braunerově na prvém místě položené články (1. a 2.), jež jsou politicky nejvýznamnější a historicky nejzajímavější součástí toho programu. Žádá se tu: »1. aby pojištěn byl sva-

zek mezi zeměmi k České koruně náležejícími, Čechami, Moravou a Slezskem, a ty aby zastávány (zastupovány) byly od sněmu, každého roku buď v českém nebo v moravském hlavním městě shromážděného; 2. aby tyto země administrativně spojeny byly a zodpovědné úřady politické, právní (soudní) a finanční centrální ouřady aby se v Praze pro ně zavedly.« Podle toho žádal program Braunerův pro všechny tři země koruny České jednak společný nebo generální sněm a to jako instituci zcela pravidelnou, jednak společné ústřední úřady pro správu politickou a finanční i společné nejvyšší soudy.

Obojí tento požadavek Brauner odůvodňoval hlavně starým právem dotud platným a rovností koruny České s korunou Uherskou, prohlašuje výslovně, že spojení zemí českých jest »právně docela takové, jako jest spojení král. uherských zemí,« jakož prý se to zračí i v titulu panovníkově: »císař rakouský, král uherský a český atd.« Ale vedle toho uváděl na oporu těch požadavků »historickou a národní zachovalost« zemí českých, jakož i »rozsáhlost a zvláštnost stávajících tam občanských poměrů«, chtěje tím patrně říci, že země koruny České jsou historicky, národně i politicky zvláštním celkem, odlišným od ostatních částí říše habsburské a svou rozsáhlostí způsobilým k samostatnému životu státnímu. Je viděti, že Brauner, ačkoli se rozhodně staví na půdu historického státního práva českého, přece uchyluje se také k důvodům čerpaným ze skutečných poměrů a potřeb, ano zdá se, že tyto důvody byly spíše vlastním zdrojem žádosti za spojení zemí koruny české v jednotu ústavní i správní, než přesné vědomí historicko-státoprávní, že také u Braunera

byla to zejména »národní idea, podstatný prospěch naší národnosti, který žádal obnovení svazku celé koruny, který nedopouštěl pro novou dobu trhati národ československý zase dualisticky ve dva až tři politické celky, který . . . stavěl požadavek, aby národ náš v Čechách i na Moravě měl svůj společný, nerozdílný byt a život národní i politický« (B. Rieger, Drobné spisy II. 2). Potvrzení toho názoru možno spatřovati i v tom, že Brauner nežádal pouze přesné obnovení někdejšího stavu, nýbrž chtěl jednotu zemí koruny České učiniti těsnější, než kdy v minulosti byla. Žádal-li pro tyto země zřízení společných ústředních úřadů a soudů, domáhal se tím jen návratu do doby před Marií Terezií, před zrušením samostatné kanceláře české, ale požadavkem, aby každý rok konával se společný sněm tří zemí českých v Praze nebo v Brně, usiloval o něco, čeho nebylo v té míře ani za doby předbělohorské. Neboť i tenkráte generální sněmy koruny České scházívaly se jen ze zvláštních příčin v nepravidelných lhůtách a vzhledem k pravidelným sněmům zemským byly přece jen institucí mimořádnou; od převratu bělohorského pak, nehledě k obřadným sjezdům stavů při korunování králů českých, generální sněmy koruny České vůbec se nekonávaly. Pravidelnými, každoročními, společnými sněmy tří zemí koruny České, jak je navrhoval Brauner, byla by proto vstoupila v život instituce našemu národnímu a politickému rozvoji jistě nadmíru prospěšná, ale od historických sněmů generálních podstatně odchylná.

Požadavek těsného ústavního a správního sjednocení zemí českých, jakkoli mohl se opírati o pádné

důvody právní a historické, směřoval přece k rozhodnému převratu tehdejšího státního zřízení v monarchii habsburské, neboť »vývoj posledního století od Marie Terezie fakticky přerušil svazek českých zemí, na místě unie zavedl jejich rozloučení, separaci, osamocení« (B. Rieger, Dr. spisy II. 2). A mohlo by se snad zdáti, že tento stav věcí tak se vžil, že obyvatelstva těch zemí naprosto byla cizí jakákoli snaha o jeho změnu, o obnovení a utužení někdejší jednoty zemí českých, že tudíž požadavek vyslovený Braunerem byl toliko výrazem jeho osobního smýšlení, nebo nejvýš majetkem jen několika lidí z jeho nejbližšího okolí. (Sr. Tobolka, Poč. konst. živ. 175.) Ale bylo by to sotva správné. Mocné vědomí národní a jazykové jednoty Čechů a Moravanů, obrážející se v projevech našich předních mužů z doby obrozenské, nemohlo nevzbuzovati v jejich srdcích touhu, třeba nesmělou a nejasnou, po těsnějším svazku obou zemí a důkladnější poznávání jejich společné minulosti nemohlo nepodněcovati této touhy. Máme však i přímá svědectví, že co chtěl program Braunerův r. 1848, nebylo u nás tak nové a neslýchané. Již r. 1843 (jak teprve nedávno poučil nás J. Heidler v Č. Revui 1917-8) byl v anonymní brožuře českého původu vysloven požadavek, aby obnoveno bylo »staré spojení mezi Čechami a Moravou, jež bylo od pradávna«, a za tím účelem aby zjednáno bylo nejprve společné působení českých a moravských stavů alespoň v jakémsi společném výboru. V jiné brožuře rovněž českého původu z r. 1845 nacházíme polemiku s jakýmsi moravským dopisem, uveřejněným v Allgem. Zeitung, který protestoval proti »hlasům, jež se ozývají o

nějakém spojení Moravy s Čechami v zájmu slovanství« a zároveň rozhodný požadavek, aby Čechy, Morava a Slezsko byly administrativně spojeny, protože prý »politické spojení obou provincií beztak již po staletí trvá«, a v čelo společných úřadů aby postaven byl císařský princ nebo místokrál. A roku 1847 předák stavovské oposice na sněmu českém, hr. Bedřich Deym, rovněž veřejně navrhoval, aby Čechy, Morava a Slezsko dostaly společný sněm. Myšlenka těsnějšího sjednocení zemí koruny české, ať prýštila z jakýchkoli pohnutek, byla podle toho již před r. 1848 dosti rozšířena. Není tedy v tom nic podivného, že ji Brauner vtělil do programu, vypracovaného pro schůzi svatováclavskou. A není nemožno, jak upozornil B. Rieger (Dr. spisy II. 2), že přímý popud k tomu dala mu Morava. Již před počátkem hnutí r. 1848 přišli do Prahy někteří Moravané s red. Ohéralem v čele, aby se dovolávali bratrské podpory Čechů. Konala se dokonce za městem v sadech Buckových zvláštní schůze, jíž se zúčastnili mimo jiné vlastence také F. L. Rieger a Dr. Brauner. Je možno, že tato tajná dohoda s Moravany přispěla k tomu, že Brauner mezi své programové články pojal také požadavek spojení Moravy a Slezska s Čechami. Požadavek ten nebyl tudíž jeho soukromým osobním výmyslem, nýbrž výrazem smýšlení již před tím u nás ne sice obecného, ale dojista valně rozšířeného, ovšem výrazem, jemuž osobitého zbarvení dodává důrazný poukaz na stálou platnost historického státního práva českého. A to platí asi úhrnem také o ostatních článcích jeho programu, ač je i v nich jistě také mnoho jeho vlastního majetku duševního. Zásluha Braunerova není proto o nic

menší, za to však význam programu jím formulovaného vzrůstá, víme-li, že to nebyl pouze program jeho.

Tento program byl také schůzí svatováclavskou přijat s nadšeným souhlasem. Některé jeho články byly však poněkud změněny a doplněny, jiné nově přidány. Článek o svobodě tisku po živé debatě změněn tak, že měla se žádati svoboda úplná, neomezená, jak tisku tak i slova. Podobně přijato, aby dosavadní policie byla úplně zrušena a její působnost přenesena na obce; aby zavedeno bylo veřejné účtování státních příjmův a vydání, zřízeny porotní soudy, důkladně zreorganisována správa. Článek o proměně stavovského zřízení doplněn požadavkem, aby sněm byl svoláván každoročně a měl právo povolovati berně a vydávati zákony. K tomu pak se přidružily významné požadavky, aby státních důchodů z Čech bylo užíváno toliko v zemi, aby cizozemci nebyli připouštěni k zemským úřadům, aby král nejméně čtvrt roku sídlel v Praze. Také sociální část programu Braunerova ku přání dělnictva doplněna článkem, žádajícím »organisaci práce a mzdy«.

Avšak výbor svatováclavský při svém jednání přihlížel skoro jen k původnímu návrhu Braunerovu, toliko v některých bodech poněkud pozměněnému, nedbaje téměř dodatků na schůzi učiněných. A petice vypracovaná Drem. Pinkasem odchylovala se velmi podstatně i od tohoto návrhu, zmírňujíc povážlivě některé z jeho nejdůležitějších požadavků. Ze dvou článků, týkajících se sjednocení Moravy a Slezska s Čechami, docela vynechán článek, žádající jejich spojení administrativní zřízením společných

ústředních úřadů v Praze, druhý pak upraven tak, že se žádalo, »aby svazek mezi Čechy, Moravou a Slezskem byl utužen pospolitými stavy těch zemí, kteří by každého roku společně mívali shromáždění.« Místo určitých požadavků domáhajících se všeobecného výkupu z roboty, zrušení poddanství a patrimoniálních soudů pojato do petice pouze všeobecné přání, »aby se učinily dokonalé, času přiměřené opravy v poměrech selských«. V ostatních článcích Braunerových učiněny jen menší změny. Nově však přidán článek o školství: »aby byli učitelé jak čeští tak němečtí napřed důkladně vyučeni a vzděláni, pak aby se jim vyměřil dostatečný i slušný plat, aby se i na gymnasiích vyučovalo věcem skutečně a reálně platným; na universitách pak aby byla úplná svoboda vyučování«.

Takto upraveným článkům petice předeslán byl delší úvod, oplývající projevy oddané úcty a lásky k panovníkovi a obšírně dovozující potřebu a prospěšnost rovného práva národa českého s německým. »Dva rozdílní národové,« praví se tu, »přebývají v požehnaném království Českém, ježto jest perla koruny Císařské Milosti Vaší; jeden národ, kterýž jest původní a má první právo k zemi a ku králi svému, byl potud zdržován ode vzdělání sebe i od užívání stejného práva ústavy takovými, kteréžto neukazujíce se sice zjevně nepřátelsky, aniž přímo národnost odjímajíce, vždy přece podle povahy své k tomu směřují a za výminku požívání práv občanských pokládají, aby se národnost původní česká v jistém ohledu zapřela a odložila. Svobodné rozvíjení se obou národností, české i německé, kteréžto, jsouce osudem spolu sjednoceny v Če-

chách přebývají, stejné jich snažení k cíli vyšší vzdělanosti bude oba národy síliti, oba spolu bratrským svazkem pojiti i povede oba dva ke štěstí ... Postavení obou národností na stejný stupeň a pojištění toho výslovným zákonem může jedině znovu založiti i upevniti moc a velikost země české i také oba dva národyouže spojiti se svým panujícím kmenem.« A na konci petice znova se ujišťovalo: »Tyto u věrné poddanosti Vaší Král. Milosti nyní přednesené přání a prosby upevní svatý svazek mezi knížetem a národem, ušlechtí v blahodějném působení národ ..., posilní jeho naději, lásku i víru ve vše to, co svatého jest; ... jeden a týž směr i cíl naplní nadšením veškeré mezi sebou vespolek v rovnost uvedené i spřízněné obecensto, cíl totiž, abychom mocně a pevně stáli pod císařskou korouhví rakouskou ...«

Takováto petice sestavovala a podpisovala se v Praze, zatím co ve Vídni lid se bouřil a na ulicích tekla krev. Námitky, které se ozvaly proti textu petice ve výboru samém — ukazovalo se zejména na to, že o potřebách rolníků není tam vlastně nic řečeno, — byly umlčeny, ale nespokojenost obecenstva se změnami požadavků, přijatých na schůzi svatováclavské, nedala se tak snadno utišiti. I bylo výboru veřejně prohlásiti (17. března), aby prý se »obecnému přání občanů pražských učinilo zadost«, že »původní žádost v ta samá slova sepsaná, jakož v lázni svatováclavské byla přednesena, od vyslaných dne 19. března t. l. do Vídně spolu se vezme a Jeho C. Kr. Milosti předloží«.

Když pražská deputace, vyprovázená nadšenými projevy obyvatelstva, 20. března dorazila do Vídně,

byl již ústavní převrat v Rakousku dovršen jmenováním odpovědného ministerstva za předsednictví bývalého nejv. purkrabí pražského hr. Kolovrata. Byla vlídně přijata a vyslechnuta jak Kolovratem, tak i samým císařem. Ale naděje tím vzbuzené byly trpce zklamány konečnou odpovědí císařovou z 23. března. Vlastně toliko požadavek jazykové rovnoprávnosti ve školách a úřadech vyřízen zcela příznivě. Na žádost za zrušení roboty, jemuž se již ani velkostatkáři nevzpírali, odpověděno určitým slibem, že zvláštním patentem bude za slušnou náhradu odstraněna povinnost ke konání skutečné roboty dnem 31. března 1849, což se potom opravdu stalo; otázka zrušení poddanství však pominuta mlčením. O některých požadavcích obecného rázu (svoboda tisku, ochrana osobní bezpečnosti, zmírnění potravní daně, veřejné účtování státních příjmů a vydání) prohlášeno, že se jim již stalo zadost zákony zatím vydanými; jiné vyřízeny buď neurčitým slibem, že se jim podle možnosti vyhoví, nebo odkazem na rozhodnutí budoucího »shromáždění poslův všech stavů zemských (tak zejména oprava soudního řízení a zákona o branné povinnosti). O žádostech za změnu zřízení zemského, jíž by se dostalo náležitého zastoupení městům (o selském lidu pomlčeno), a za samostatné zřízení obcí mělo býti rozhodnuto ve srozumění se stavy českými. Žádost za zřízení nejvyššího soudu v Praze pro Čechy odkázána k úvaze ministrovi »soudství«, jiných ústředních úřadů pro země České koruny pak ani nevzpomenuto. O požadavku společného sněmu pro Čechy a Moravu prohlášeno, že by jeho povolení »odporovalo zřízení zemskému obou říší i může jen na vyhledávání sta-

vův obou zemí dáno býti; pročež se vybízejí tito, aby se pronesli o tom...«

Není divu, že takové vyřízení petice neuspokojilo pražského obyvatelstva, které se oddávalo naději, že hlavním jeho přáním bude plně vyhověno. Nespokojenost bouřlivě se projevila na dvou schůzích, konaných 28. března v sále svatováclavském a na Žofíně. Na schůzi žofínské usneseno, aby se podala nová petice, vypracovaná podle původních článků Braunerových, ale domáhající se také zvláštního odpovědného ministerstva pro země koruny České se sídlem v Praze. Ještě toho dne jednal výbor svatováclavský o Braunerově návrhu nové petice, jemuž o den později dostalo se úpravy konečné. Tato druhá petice mluví již řečí velmi rozhodnou. Odpověď na první petici prohlašuje se hned úvodem za nedostatečnou. Potom se zvláště brojí proti zásadě tam vyslovené, že by o některých požadavcích rozhodnouti měli stavové zemští, rozmnožení toliko svobodně volenými posly městskými. »Nebo středověký ústav našich posavádních zemských stavů jeví se i s oným rozšířením skrze repraesentanty měst co nepostačitelný, aby ním konstitucí času přiměřená pro zem byla navržena a spůsobena. Jen pravá representací celého národa může obecného prospěchu země zastávati a každý stav o jeho prospěchách — pokud se dají srovnati s obecným dobrým — ouplně upokojiti«. Ani vyřízení žádosti za pojištění rovného práva české národnosti nestačí; pouze »novým základním zákonem pro všecky země koruny České« bylo by toto právo dostatečně zaručeno. Velmi důrazně odpírá se dále názoru, projevenému v odpovědi z 23. března o požadavku sjednocení

zemí koruny České. »Obnovení nezrušitelného svazku mezi všemi zeměmi ku koruně České patřícími a neškodné, obzvláštním provinciálním prospěchům jich sjednocení, prostředkem obecného česko-moravsko-slezského národního zastupení a zvláštních centrálních úřadů, pod zvláštním odpovědným ministerium vnitřních záležitostí, zjevuje se, dle pragmaticko-historického, národního a zeměpisného sjednocení těchto zemí a jejich rozsáhlosti co státní nařízení, kteréž jak svobodné ústavy těchto zemí tak konstituční trůn Vaší Milosti i celost veškerého státu rakouského ubezpečuje; protož by nemusilo záviseti na uzavření českých neb moravskoslezských stavů, než mělo by nejvyššímu rozhodnutí Vaší Milosti jakožto krále Českého býti zůstaveno. Toliko o způsobu praktického vyvedení zásady ať by nová konstituční národní repraesentací těchto zemí učinila uzavření, a je Vaší Milosti jakožto návrh zákonu k nejvyššímu svolení předložila.«

»Veškeré prosby národa českého« shrnují se pak v pět článků. z nichž prvé dva stručně a pádně vystihují jádro českého programu státoprávního. Žádá se tu: 1. Nezrušitelné sjednocení všech zemí ku koruně České patřících strany vnitřní jejich samosprávy, zároveň s ohražením jejich pevného spojení s veškerým státem rakouským, též dokonalé srovnání české a německé národnosti ve všech větvích učení a správy v těchto zemích jakožto základní státní zákon pro ně. 2. Národní zastoupení zahrnující všecky prospěchy země, stejnorodé, všeobecné, zákonodární a daně povolující, na nejširším základě svobodného volitelství a svobodné volitelnosti, též vlastní odpovědné ministerium vnitřních záležitostí

těchto zemí a zřízení patřících (= náležitých) centrálních ouřadů správních pro ně v Praze«. K těmto hlavním dvěma článkům připojeny jsou tři články další, žádající zřízení národních gard, příznivé vyřízení nedávné petice pražského studentstva a přísahu civilních úřadů a vojska na konstituci. Na konec pak se prohlašuje, že český národ setrvává celé a pevně »při veškerých, v nár. shromáždění dne 11. března t. r. v lázni svatováclavské uzavřených článcích«, jak byly císaři podány. Přes toto závěrečné prohlášení liší se tato druhá petice pražská značně od petice prvé. Požadavek sjednocení zemí koruny České vystupuje tu mnohem více do popředí, kdežto ostatní jsou jaksi odsunuty stranou. Velmi dobře vystihly to tehdejší »Květy«, jež o tom psaly: »Nová tato petice, nepouštějíc punkta svatováclavského shromáždění, tlačí především na to, co základem všeho ostatního jest. Majíce úplné a opravdové zastoupení obyvatelstva koruny České, své zvláštní odpovědné nejvyšší úřady, své zvláštní odpovědné ministerium pro domácí záležitosti co nejbližšího prostředníka mezi námi a dobrotivým naším králem, což můžeme více žádati? Všecko ostatní vyplyne samo z toho, nejsouc rušeno cizím působením.« (Černý 56.) Státní samostatnost a jednota zemí koruny České učiněny tedy základním a ústředním bodem našeho programu politického hned na úsvitě našeho novodobého života politického a to nikoli v záchvatu romantického historismu, nýbrž v plném vědomí jejich praktické nezbytnosti pro náš zdárný rozvoj národní. Není asi pochyby, že k posilnění a rozšíření tohoto vědomí mnoho přispěl Havlíček svým článkem, uveřejněným tou dobou v

Pražských novinách (17. března). Že však vědomí to již předtím hluboce bylo zakotveno v myslích probudilého občanstva, dokazuje významná zpráva soudobá o poradě pražského měšťanstva, konané na zprávu o prohlášení konstituce (15. března), kde se rokovalo o nutnosti slavného protestu proti tomu, »kdyby snad se ve Vídni zamýšlelo dáti konstituci takovou, aby stavové všech zemí pouze jen do Vídně se svolávali (t. j. pouze říšský sněm), aneb snad nad připojením se rakouského císařství k Německu rozhodovati se chtělo«. I uznáno, že »nesmíme opustiti historickou půdu naši, koruna Česká (Čechy, Morava, Slezsko) nesmí se rozpadnouti v pouhé departementy, a ve spojení se zamýšlenou říší německou, jak jí Němci rozumějí, hrozí naší národnosti nevyhnutelná smrt«. (Černý 19.)

Žádajíc tak rozhodně obnovení státní jednoty zemí českých, vyjadřovala tudíž druhá petice pražská věrně a pravdivě smýšlení politicky uvědomělých vrstev českého národa. Pražské občanstvo se také bouřlivě domáhalo, aby bez odkladů podána byla panovníkovi. A výbor svatováclavský rozhodl se dokonce požádati nejv. purkrabí hraběte Stadiona, aby novou petici, než bude vypravena do Vídně, potvrdil na důkaz, že je to skutečná žádost obyvatelstva pražského, ano všeho českého lidu. Ihned odebrala se deputace výboru svatováclavského, provázená zástupy lidu, na Malou stranu k paláci nejv. purkrabí, který po některém zdráhání petici podepsal, sotva z dobré vůle, třeba svatováclavský výbor veřejně oznamoval, že učinil to »z vlasteneckého rozhodnutí úplně svobodného, aby osvědčil, že tato petice zakládá se na přání veliké většiny obecen-

stva«, a Stadion sám rovněž veřejnou vyhláškou prohlásil, že se »nikterak nerozpakoval opětnou petici k J. Veličenstvu, která v podstatě s dřívější peticí občanstva se srovnává, ochotně podepsati jakožto přání obyvatelstva pražského«.

Posledního března večer odjela s peticí do Vídně zvláštní deputace, v níž byli zejména Faster, Trojan a J. V. Frič (za studentstvo). Přijav z rukou této deputace novou petici, ministr Pillersdorf dal se jejím naléháním pohnouti k tomu, že ji posléze vyzval, aby sama vypracovala návrh odpovědi. To se stalo; návrh vypracoval Trojan a již 3. dubna předčítal a odůvodňoval jej v poradě se zástupci vlády. Úvodem dovozoval nejprve, že požadavky české vyjádřené pražskými peticemi, jsou »pravými národními potřebami, ježto se všeobecně pociťují.« Proto nedostatečné vyřízení první petice vzbudilo v Čechách velikou nespokojenost a jitření. Nejvíce znepokojuje každého, kdo nepatří k dosavadním stavům zemským, že se zdá, jako by pouze těmto stavům mělo se ponechati řešení důležitých otázek, o něž jde, jako by pouze oni měli se raditi a usnášeti o budoucí ústavě říšské. Tím by se nijak nezaručilo náležité poznání a šetření veškerých zájmů celé země i celého národa. A přece »národ, jenž po tolikerém utrpení dopracoval se poněkud samostatnosti. chce přímo slyšán a spolučinným býti, kdy a kdekoli jedná se o jeho osudu.« Slíbenou konstitucí panovník zajisté moc svou neztenčí pouze na prospěch několika jednotlivců neb rodin, nýbrž rozdělí se o právo zákonodárné a právo povolovati daně s celým národem. »Národ nechce teprve z milosti tak zvaných stavů, nýbrž přímo z ruky krále svého při-

jmouti, co dosavad jen králi náleželo.« Proto třeba jasně a srozumitelně vyložiti, že slíbených práv ústavních má se dostati nikoli stavům dosavadním, nýbrž všem stavům národním, všeobecnému národnímu zastupitelstvu. Zvláštní dějinné a státoprávní poměry národní v zemích koruny České však vyžadují, má-li se i tam konstituce státi skutkem, aby vedle všeobecného říšského sněmu, zastupujícího společně toliko zájmy celého císařství, bylo zřízeno v Čechách zvláštní národní zastupitelstvo. Z uznané již zásady úplné rovnosti obou národností v Čechách plyne, že také slovanští Čechové mají právo, aby v národním shromáždění směli užívati své mateřské řeči a aby jim bylo rozuměno. To však není možno ve shromáždění všech zemí, nýbrž jen ve shromáždění zemí českých. Ale »Morava a Slezsko mají nadto všechny jiné poměry zemské společné s Čechami jako žádná jiná země.« A »má-li rozvoj národní díti se na dějinném a národním podkladu, vnucuje se samo sebou přesvědčení, že přirozeno jest spojiti země koruny České.« Tím by se zároveň dosáhlo znamenitého zjednodušení státní správy a státního zřízení, což jest úmyslem a zájmem vlády.

Z těch důvodů zdálo se Trojanovi nutno, aby vydán byl císařský manifest ke všem zemím mocnářství, obydleným společně Slovany i Němci, asi toho obsahu, že císař chce, aby úplná rovnoprávnost národnosti i řeči každého národu ve všech odvětvích státního zřízení a veřejného vyučování přijata a zaručena byla. Zejména však bylo by v něm vysloviti uspokojivé vyřízení podané petice, a to tak, že císař »zamýšlí ke stvrzení záruk slíbiti nejužší spojení Čech, Moravy a Slezska za příčinou společného ve-

dení a opatřování jejich vnitřních záležitostí, ovšem předpokládajíc, že obyvatelstvo těchto korunních zemí pro to se prohlásí.«

Z podrobného návrhu odpovědi na jednotlivé články pražských petic i z připojených poznámek poznáváme, jak podle Trojana měly býti uskutečněny tyto zásady. Chtěl, aby nejprve ve všech zemích, zejména ovšem v zemích koruny České, svolána byla národní zastupitelstva (sněmy) s právem dávati zákony a povolovati berně, zahrnující v sobě všechny zájmy země a založená na nejširším základě činného i trpného práva volebního. Tak měl se zejména sněm český skládati jak ze členů starého sněmu stavovského, tak z valného počtu poslanců volených jednak městy majícími nejméně 4000 obyvatel, jednak ostatním obyvatelstvem po dvou z každého z tehdejších 114 vikariátů. Z těchto zemských sněmů mělo teprve vzejíti společné národní zastupitelstvo říšské, všeobecný říšský sněm. Tomuto říšskému sněmu měly býti vyhrazeny jen takové záležitosti, jež se týkají celého mocnářství nebo všeobecné správy (zejména se uvádějí věci vojenské a celní), neboť »naléhavou potřebou i pro budoucí časy jest, aby shromáždění zástupců Čech v takových záležitostech zákonodárství, kteréž nemají na jiné provincie žádného vlivu, mohlo jednati zcela neodvisle od zastupitelstev ostatních provincií i od všeobecných říšských stavů.« Císařským manifestem mělo se však dále prohlásiti, že císař schvaluje nejtěsnější spojení Moravy a Slezska s Čechami za účelem společného řízení a obstarávání jejich vnitřních záležitostí společným každoročním sněmem, předpokládaje ovšem, že se obyvatelstvo těchto zemí pro

to vysloví. A podobně mělo se zemím koruny České zajistiti jmenování vlastního odpovědného ministerstva a zřízení ústředních úřadů pro ně se sídlem v Praze, jakmile ono spojení bude uskutečněno. Pro všechen případ měly se však Čechám samým ihned zajistiti aspoň vlastní odpovědné úřady centrální a zvláště vlastní nejvyšší soud v Praze. Dále měl se manifest vysloviti pro zrušení privilegovaných a patrimoniálních soudů i svazku poddanského, pro svobodu vyznání, pro svobodné zřízení obecní, a pro reformu školství, ponechávaje podrobnou zákonnou úpravu těch otázek českému sněmu. A také ostatní články obojí petice měly tu býti příznivě vyřízeny, pokud se to již jinak nestalo.

Srovnáváme-li tento Trojanův návrh odpovědi na pražské petice s jejich původními požadavky, shledáváme mezi nimi krom méně významných odchylek zvláště ten podstatný rozdíl, že tento návrh mluví o společném národním zastupitelstvu všech zemí říše, o všeobecném sněmu říšském, o němž pražské petice vůbec se nezmiňují. Rozdíl ten není nesnadno vysvětliti: pražské petice vyslovují právě toliko požadavky českého národa, přenechávajíce starost o vše ostatní činitelům jiným, návrh Trojanův, snažící se pro tyto české požadavky získati dvůr a vládu, hledí uvésti je v soulad s jejich stanoviskem, zvláště s rozhodnutím veřejně vyhlášeným (patentem z 15. března) povolati vyslance všech provinciálních stavů v čase co možná nejkratším k ujednání konstituce. Stavěti se příkře proti tomuto rozhodnutí nezdálo se patrně Trojanovi a jeho soudruhům záhodno; proto přestali na tom, že se pokoušeli předem omeziti působnost a pravomoc to-

ho všeobecného říšského sněmu na určitě vymezený obor věcí opravdu všem zemím společných a vlastní, původní moc zákonodárnou i ústavodárnou zachovati jednak sněmům zemským, jednak společnému sněmu České koruny. Činil-li návrh Trojanův, zavedení tohoto společného sněmu české koruny i zřízení společného odpovědného ministerstva a ústředních úřadů i soudu pro všechny její země závislým na souhlasu obyvatelstva těch zemí, kdežto druhá petice pražská výslovně prohlašovala, že by to nemusilo záviseti »na novém uzavření českých nebo moravsko-slezských stavů«, nýbrž by mělo býti ponecháno rozhodnutí císaře jakožto krále Českého, dlužno nepochybně i v tom spatřovati ústupek stanovisku vládnímu naznačenému již v odpovědi na první petici. K ústupku tomu však pohnula asi českou deputaci naděje, že obyvatelstvo vedlejších zemí koruny České, t. j. patrně tamní sněmy, zvolené podle nových zásad, vysloví se pro spojení s Čechami.

Tyto ústupky české deputace však vládě nestačily. Památný kabinetní list z 8. dubna, jímž vyřízena byla druhá petice pražská, povoluje právě v základních bodech ještě mnohem méně, než chtěl návrh Trojanův. Stanoví sice s naprostou určitostí úplnou rovnost řeči české s řečí německou ve všech větvích státní správy a veřejného vyučování; nařizuje brzké svolání sněmu českého složeného zcela tak, jak navrhoval Trojan, a sněmu tomu přiznává moc zákonodárnou, ano ústavodárnou; povoluje také zřízení odpovědných nejvyšších úřadů pro království České v Praze, ale o žádosti za spojení Čech, Moravy a Slezska společnou nejvyšší správou v Pra-

ze a společným sněmem ustanovuje pouze, že »má býti předmětem rokování« na budoucím sněmu říšském, »kdežto svrchu řečené země česká, moravská a slezská budou zastoupeny.« Kdežto podle druhé petice pražské spojení zemí koruny české měl naříditi císař jako král český, podle návrhu Trojanova mělo o něm rozhodnouti samo obyvatelstvo těch zemí, kabinetní list rozřešení této otázky přikazoval budoucímu říšskému sněmu, kde o právních poměrech koruny České měli rozhodovati také zástupcové zemí státoprávně jí docela cizích. Byl to povážlivý průlom do českého státního práva, jehož dosahu bohužel náležitě nepochopila ani deputace vyjednávající o kabinetní list ani ostatní politická veřejnost česká. Ano, Čechové dokonce brzy potom neváhali vstoupiti na cestu vytčenou tímto bodem kabinetního listu.

Kabinetní list z 8. dubna tedy nesplnil základního článku českého programu státoprávního; nevylučoval sice zásadně žádaného sjednocení zemí koruny České, ale také ho neuznával ani nesliboval, přenechávaje jednání o něm novému ústavnímu činiteli, který k tomu naprosto neměl práva a od něhož nebylo možno očekávati ani správné pochopení pro tuto otázku ani dostatek dobré vůle. Přiznávaje však aspoň království Českému samostatné postavení státoprávní, mohl kabinetní list vzbuzovati naděje, že toto království, až se skutkem ujme svých práv, vymůže si také připojení Moravy a Slezska. Z nadějí těch se ovšem nic nesplnilo. K státoprávnímu spojení zemí koruny České nedošlo ani v r. 1848, ani později, zákonná ustanovení kabinetního listu o království Českém zůstala vůbec většinou na papíře.

Sami Čechové dalším vývojem revolučního hnutí v zemích habsburského mocnářství dali se bohužel svésti k opuštění pevné půdy svého vlastního práva státního. Věřili, že se svorné snaze osvobozených národů podaří přetvořiti celou říši tak, aby se v ní jim všem dostalo rovného práva, stejné svobody a vůbec takového postavení, jakého k »plnosti bytu národního« nezbytně potřebují. Dožili se v tom strašlivého zklamání. A stejné zklamání bylo jim údělem i vždycky později, kdykoli, zapomínajíce bolestných zkušeností dřívějších, byli ochotni obětovati své staré, minulou slávou i přítomným významem českého národa plně odůvodněné právo na samostatný život státní, ať skutečným nebo jen domnělým zájmům říše, která jim nikdy nebyla laskavou matkou, ale často, přečasto zdrojem nevýslovné bídy a utrpení. Což divu, že ve velké chvíli, kdy se rozhodoval osud Rakouska, Čechové nepostavili se za ně, nýbrž proti němu, že v jeho zkáze hledali svou spásu! Což divu, že přes všechny oběti, jimiž jest nám vykupovati si naši státní samostatnost, přes nesmírné obtíže a svízele, které nám působí budování našeho mladého státu, nevzpomínáme zaniklého Rakouska s lítostí ani se soucitem, nýbrž jen s nepřekonatelným odporem a pohrdáním.*)

---

*) Místo dvou posledních vět byla v původním textu mé přednášky tato slova: „Bylo by nejen pošetilostí, ale i hříchem na vlastním národě, kdybychom se nedali poučiti tolikerou zkušeností a opouštějíce snad svou domácí půdu, na kterou jsme se po sedmdesátiletém bloudění konečně zase odvážili rázně postaviti, připravovali si jen nové zklamání."

UMĚLECKÉ SNAHY SVAZEK

Vede a vydává

NAKLADATEL B. KOČÍ V PRAZE

Masarykovo nábřeží 14.

Obálková kresba prof. R. Pucholda.

Vytiskla

knihtiskárna Jos. B. Zápotočného

v Rokycanech

1919.

Cena K 1·50

včetně drahotní přirážky.